

Bokanmeldelse

Kan barn svare meningsfullt i spørreundersøkelser?

Bokanmeldelse v/Heidi Jensberg

Hvad kan børn svare på? Om børn som respondenter i kvantitative spørgeskemaundersøgelser av Dines Andersen og Annemette Kjærulff

187 s. Socialforskningsinstituttet, Rapport 03:07, København 2003. ISBN: 87-7487-718-6

De siste tiårene er det blitt stadig mer vanlig å bruke barn som respondenter i spørreskjemaundersøkelser. Dette henger sammen med fremveksten av et syn på barn som kompetente, de forventes å ha holdninger og viten som kan og bør nyttiggjøres.

Men er det grenser for hva man kan be barn svare på når man samtidig forventer at svarene skal være meningsfulle? Dette er problemstillingen Dines Andersen og Mette Kjærulff ved Socialforskningsinstituttet i København ønsker å belyse i rapporten *Hvad kan børn svare på? Om børn som respondenter i kvantitative spørgeskemaundersøgelser*. Vi får her presentert en rapport som handler om hva en kan forvente av barn som respondenter i surveys. Spørsmål de tar opp er hva kan barn svare på, hva greier de ikke å svare på, i hvor stor grad er alder avgjørende, samt hvor avgjørende spørsmålsformuleringer kan være.

Boken er skrevet som en forskningsrapport som tar for seg hvordan barn besvarer spørreskjemaspørsmål som forutsetter faktaviten, begrepsforståelse, holdninger og refleksiv viten. Undersøkelsen har design som en undersøkelse om *Børns trivsel i skole og fritid* blant barn mellom 7-15 år, og det er også hva deltakerne trodde undersøkelsen handlet om. De ble altså ikke fortalt at det egentlige formålet var å undersøke hvordan barn egner seg som respondenter i surveys. Å fortelle at prosjektet handler om en ting, mens det i realiteten handler om noe helt annet bør problematiseres. Dette kan og bør diskuteres i forhold til forskerens etiske ansvar, noe som også blir gjort innledningsvis. Interessant nok, eller kanskje nødvendigvis, har dette dobbelformålet ført til en rapport som kan leses både som en studie av barn som respondenter og som en studie av barns trivsel i skole og fritid. I denne bokanmeldelsen forholder jeg meg til rapporten som en studie av "barn som respondenter".

I studien er forskerne først og fremst opptatt av betydningen av alder og spørsmålstype for svarene barna gir. I tillegg til barna, som er 7, 9, 11, 13 og 15 år gamle, er også en av foreldrene intervjuet, som oftest mor. Dette er gjort for at det skal være mulig å sammenligne foreldrenes og barnas svar. På denne måten får forskerne muligheten til å vurdere om barna og foreldrene svarer på spørsmålene på samme måte. Dette gjør det også mulig å se i hvilken alder det er rimelig å forvente at barn kan besvare fakta- og hukommelsesspørsmål om fritidsaktiviteter, familiens størrelse, foreldres alder, utdanning og yrkesaktiviteter. Denne typen strategi er forståelig nok kun brukt på fakta- og hukommelsesspørsmålene.

Begrepsforståelse er et annet tema studien fokuserte på. Det er begrepet *mobbing* som brukes, og det blir vurdert om barnas forståelse av begrepet samsvarer med en faglig forståelse av hva mobbing er. Det ble brukt lukkede, men også åpne spørsmål som ga mulighet for barnas egne formuleringer. Rapporten går relativt grundig inn på dette temaet og trekker inn betydningen av kjennskap til begreper, hvordan barna knytter innhold til begrepet mobbing, men også barnas egen erfaring med å bli mobbet og å ha mobbet andre. Studien viste at langt de fleste barna hadde en "tilfredsstillende" forståelse av spørsmålene om mobbing. Det er de aller yngste (7-åringer) som har størst problemer med denne typen spørsmål, men også her klarer over 60 prosent å svare tilfredsstillende. Studien viser nyanser i barnas syn på hva mobbing er, og at mobbing endrer seg med alder og den livserfaring som følger med. For eksempel er fysisk mobbing mest vanlig blant de yngste mens verbal mobbing er mer utbredt blant de eldste.

Kan skolebarn svare meningsfullt på spørsmål som forutsetter enn viss grad av selvinnsett? Er de i stand til å reflektere over seg selv og sitt liv, og oversette disse refleksjoner til et svar som passer inn i svarkategorier som ofte brukes i surveys? Holdningsspørsmål er av denne karakter og skiller seg fra faktaspørsmål ved at det ikke finnes noe "riktig" svar. Så hvordan kan vi sikre oss at barna svarer på det vi spør om?

Studien viser at barna synes å ha en tilfredsstillende forståelse av spørsmål om hvordan de klarer seg på skolen faglig, samtidig som det viser at slike spørsmål er mest egnet til å foreta en grovinndeling av elever i svake og sterke grupper. Blant de yngste barna er slik selvevaluering for usikker for å danne grunnlag for en slik inndeling. Barna ble i tillegg "presenteret" for et spørsmålsbatteri på 10 spørsmål om skolebarns væremåte. Det ble konstatert at spørsmålsformuleringen i slike batterier er avgjørende for barnas mulighet til å besvare disse meningsfullt. Det ble avdekket at verken 7- eller 9-åringene greide spørsmålene tilfredsstillende. 11-åringene kom i en mellomposisjon, mens tenåringene greide dette uten problemer.

Hovedresultatene viser at alder, som forventet, spiller en avgjørende rolle for evnen til å besvare spørsmålene som ble stilt, men også spørsmålstype. 7-åringene hadde store problemer med flere av spørsmålene, men også 15-åringene hadde vanskeligheter med å besvare spørsmål om andre enn seg selv, for eksempel spørsmål om foreldrenes utdannings- og yrkesbakgrunn. Vi får også påpekt at en del problemer kan avhjelpes ved å fokusere på andre spørsmålsformuleringer (f.eks. er spørsmålet ”hvor gammel er du” lettere å svare på enn ”I hvilket år er du født?”). Dette gjelder også spørsmål som forutsetter begrepsgjenkjennelse og holdnings-spørsmål; så lenge spørsmålene forstås av barnet vil en kunne forvente å få meningsfulle svar.

Jeg kunne ønsket mer informasjon om intervjuerens rolle i innsamlingsprosesser hvor barn er respondenter. Intervjueren presenteres innledningsvis, men det synes svært begrenset hvilken rolle intervjueren både gis og tar. Intervjuerens rolle som observatør av barna i intervjuprosessen fremstår som den viktigste, noe som selvfølgelig er viktig i forhold til problemstillingen for rapporten. Men også andre sider ved rollen som intervjuer kunne vært gitt større fokus. Jeg tenker her på i hvor stor grad forskjellige aldersgrupper reagerer ulikt på intervjueren. Det er rimelig å anta at de yngste krever en annen presentasjon av spørsmål og svaralternativer for å gi adekvate svar, enn de eldste. I hvor stor grad bør det kreves i undersøkelser med barn at intervjuerne er synkronisert og standardiserte i intervjuprosessen? På hvilke måter tas barn vare på når intervjusituasjonen oppleves som usikker eller skremmende. Hvilke strategier kunne intervjueren bruke for å styre barnet unna ”vet ikke/forstår ikke spørsmålet” kategoriene, og i hvor stor grad bør dette være viktig?

Svarene på disse etterlysningene vil sannsynligvis være at denne studien ønsker å vurdere om barn egner seg som respondenter i denne typen datainnsamling, og at det derfor er avgjørende å bruke et ”voksenbasert” opplegg. Resultatene viser jo også at barna greier seg godt og svarer adekvat på mange av spørsmålstypene og på den måten ikke skiller seg fra voksne respondenter. Samtidig peker den på at barn ikke har den modenhet og erfaring som kreves for å besvare visse typer spørsmål, før de har kommet opp i høyere alder. Det poengteres spesielt at spørsmål om skolebarns sosiale bakgrunn bør fremskaffes ved andre kanaler enn ved å spørre barna selv. Betyr dette at barn bør skjermes fra denne typen spørsmål, eller kan vi bruke alternative metoder? Jeg savner noen refleksjoner over resultatene av studien utover den empiriske presentasjonen. Når barn har problemer med å besvare spørsmål om sosial bakgrunn, betyr det da at de skal slippe å besvare denne typen spørsmål i fremtidige surveys? Eller bør forskeren

bestrebe seg på å finne spørsmålsformuleringer som gir barna større mulighet til å kunne svare? Det ville for eksempel være et alternativ til spørsmål om foreldrenes stillingsbetegnelse å spørre om de vet hva foreldrene pleier å gjøre når de er på jobb/konkrete arbeidsoppgaver, om han/hun er sjef, om det er mange som jobber der foreldrene jobber etc. Refleksjoner omkring dette ville etter min mening være et viktig bidrag til utviklingen av et survey-opplegg tilpasset barn.

Når dette er sagt er min mening er at rapporten er godt skrevet og interessant. Den bør være relevant for forskere som skal bruke barn som respondenter i denne typen datainnsamling, fordi den gir enkle svar på spørsmål om når en kan forvente at barn er i stand til å besvare ulike typer spørsmål. Styrken er at undersøkelsen er utført med det som formål. Forfatterne har enkle problemstillinger som de har tilnærmet seg på en god og oversiktlig måte. Dette har gitt en analyse av resultatene som er lettest og logisk sammenhengende. De presenterer på en oversiktlig måte ulike typer spørsmål inndelt etter hvorvidt de forutsetter faktakunnskap, hukommelse, begrepsforståelse eller refleksiv kunnskap. For å avgjøre om svarene skal betraktes som meningsfulle trekker de på tidligere forskning, men de sammenligner også barnas svar opp mot foreldrenes. Sammen med det som synes som gode og grundige oppfølgingsspørsmål og intervjuerens observasjoner fremstår resultatene i studien som både interessante og relevante.

Heidi Jensberg
Norsk senter for barneforskning, NTNU
N-7491 Trondheim, Norge
e-post: heidi.jensberg@svt.ntnu.no